

Procesul de presă al „Foi Poporului“.

Articolul „România pentru noi“, scris de dl Ioan Russu Șirianul, în numărul 28 al „Foi Poporului“, li-a scos Ungurilor ochii prin prea multele adevăruri ce le cuprinde.

Procurorul din Cluj, a adresat de loc președintelui tribunalului de acolo, următoarea rugare:

Onorată curte cu jurați ca tribunal de presă!

În numărul 28 dela 11/23 Iulie 1893 al ziarului „Foaia Poporului“ ce se publică în Sibiu sub redacțiunea și răspunderea lui Ioan Russu Șirianul, locuitor în Sibiu, și în editura „Institutului Tipografic“ din Sibiu, sub răspunderea lui Ioan Popa Necșa, locuitor în Sibiu, a apărut un articol-prim sub titlul: „România pentru noi“, în limba maghiară: „România mi érttünk“, pe care îl alătur aci, însoțit de documentele privitoare la dînsul și de traducerea maghiară legalisată. În numitul articol se cuprind cuvintele următoare:

„Adevărat că multe năcuzări și multe lovituri trebuie să îndurăm noi Români dela stăpânirea și întreaga nație ungurească“, așa începe articolul; ear' mai departe scrie astfel: „Datu-ne-au în judecată, viritu-ne-au în temniță, spartu-ne-au case, împușcatu-ne-au fără milă... Cu un cuvânt: dela cei care sînt puși a sluij dreptate, dușmănie ni-se arată. Cei care în pace ar trebui să trăească cu noi, caută și ațîță ceartă“. Conform expresiunii (vorbii) cuprinse în punctul al doilea al paginului al doilea: „în Român e tare ca ferul credința, că striviți nu vom fi, chiar dacă s'ar însuti greutățile în jurul nostru“. Pentru-că, după-cum zice:

„Această mângăiere ne vine din România, dela frații nostri din regatul liber și fericit.

„De când suferințele noastre cresc, dragostea lor pentru noi crește și ea. Fiecărei lovituri dată nouă de Unguri, frații nostri din România îi răspund prin câte un semn de iubire caldă, ce ne înalță. Cu cât Ungurii ne hulesc mai mult, cu atât frații nostri din România ne laudă, ne îmbărbătează.

Ungurii ne arată pumnii, frații nostri din România ne întind mîna frățească.

Ungurii ne schingiuesc, frații din România ne strîng în brațe.

Ungurii au aruncat în temniță pe Lucaciu: România întreagă îl slăvește.

Ungurii au pornit proces în contra comitetului național, ear' Români din regatul vecin toți trimit încurajări bărbatilor nostri aleși.

Ungurimea întreagă strigă prin foile ei asupra noastră: foile din România toate strigă în contra Ungurilor.

S'a pornit cercetare contra studenților nostri dela școalele înalte, pentru-că au făcut Replica. Studenții din România, drept răspuns, colindă ca apostolii toate orașele României, țin pretutindenea cuvîntări în contra Ungurilor.

Guvernul își pusese în gând să ne oprească conferența națională. Cei din România tocmai pentru asta s'au hotărît să vină cu atât mai mulți și mai des pe la noi.

Ungurii ne înfricoșează cu strivirea. Frații nostri din România își leagă tot mai mult soartea lor de a noastră.

Ungurii zic: trebuie să-i facem Unguri pe Români. Frații nostri din România zic: dacă am lăsa ca voi să periți, ne-am face nouă înșine testamentul.

Așa fiind, frică de perire n'avem.

Cu noi sînt frații din România, cu noi lumea întreagă, cu noi este dreptatea.

Noi trebuie să învingem!

Isbânda noastră va fi isbânda neamului românesc, care asemănat cu neamul unguresc, este și mai mare la număr, și mai bogat în bune însușiri.

Dăm mai la vale cuvintele de frățească dragoste venite din România pentru comitetul național român.

Din ele cetitorii nostri vor vedea dragostea nefermărită ce o au frații din România pentru noi, dragoste pe care toți trebuie să o

privim ca cea mai mare cheazășie a viitorului mare al neamului românesc.

Fiindcă aceste expresiuni (ziceri) înfățișează pe stăpânirea „ungurească“, pe națiunea „ungurească“, pe „Unguri“ ca pe cei mai nefindurați dușmani ai Românilor, și ca pe sdrobitorii acestora, care dau Românilor lovitură după lovitură și schingiuire, prigoniri nedrepte și nelegale, apăsare și terorizare politică; de vreme-ce aceste străduințe atribuite Maghiarilor, sînt potrivite a ațîța la ură contra „Maghiarilor“, pe partea ușor de amăgit a „Românilor“, și cuprind astfel în sine părți alcătuitoare ale delictului (păcatului) de ațîțare la ură în contra naționalității, delict prevăzut în §-ul 172 al legii penale, de aceea am pornit cercetare în contra autorului articolului și în contra celorlalte persoane cuprinse în §§-ii 33 și 34 ai legii de presă, spre a se pedepsi păcatul de ațîțare împotriva naționalității, săvîrșit prin presă.

Ioan Russu-Șirianul, redactorul răspunzător a mărturisit în cursul cercetării, că dînsul e autorul articolului și a luat asupra sa răspunderea. Ear' pentru publicarea ziarului e răspunzător deasemenea și Ioan Popa Necșa, editorul, în puterea punctului c.) al §-lui 34. al patentei de presă rămasă aci (la noi) în vigoare, pentru lipsa de grijie cu care e dator la publicarea tipăriturilor cu cuprins ce se poate pedepsi.

Pe temeiul celor arătate mai sus, pornesc deci acuză în contra lui Ioan Russu-Șirianul locuitor în Sibiu, redactor răspunzător al ziarului săptămînal „Foaia Poporului“, ca autor al pomenitului articol, pentru săvîrșirea prin el a faptei ce cuprinde delictul ațîțării în contra naționalității, prevăzut în §. 172 al codicelui penal. Mai pornesc acuză și în contra lui Ioan Popa Necșa, locuitor în Sibiu, ca răspunzător pentru publicarea ziarului, în virtutea punctului c.) al paragrafului 34, cuprins în patenta de presă imperială austriacă publicată la 1852 în 27 Aprilie rămasă la noi în vigoare, pentru lipsa de grijie cu care e dator la publicarea tipăriturilor de cuprins ce se poate pedepsi. Rog dar' cu onoare pe președintele tribunalului de presă, să binevoească a hotărî ziua pentru pertractarea acuzei mele, a cita pe acușati, a convoca pe jurații eșiți la sorti, și a aduce dreptate și a da drept în înțelesul cererii mele, ce voi face eu în cursul pertractării.

Dr. Jezzenszky Sándor,

locțiitor al procurorului suprem regesc.

*

Pe temeiul acestei cereri, tribunalul a pus ca zi de pertractare a procesului ziua de 23 Decembrie 1893.

Dl I. Russu-Șirianul a fost luat între baionete din închisoarea din Seghedin, și dus la Cluj, unde se afla și dl Ioan Popa Necșa, sosit din Sibiu.

În 23 Decembrie dimineața s'a început alcătuirea curții cu jurați, dar' aceasta a mers încet de tot, ținînd mai bine de două oare, de vreme-ce cetățenii din Cluj, poftiți a veni și a figura ca judecători, nu voiau să meargă temîndu-se că va dura prea îndelung pertractarea. Abia pe la 11 oare s'a putut încheia. Firește toți Unguri, și anume: Președinte: Baron Szentkereszty; Procuror: Lazar Aurel; Apărător: Dr. Stefau Pop, avocat în Arad; Tălcuitor: Dr. Lehman; Notar: Dr. Balázs; Juri: Miko și Izzekutz; Jurați: Molnár, Csikmántori, Fekete, Gergel, Weisz, Csiszár, Parádi, Ember, Raskó, Fülöp, Szacsvai, Dr. Bernath — toți acești 12 cetățeni din Cluj. Ear' pe banca acușatilor în fața lor sta Dl Russu și Popa-Necșa.

Președintele ascultă pe dl Russu care la întrebările puse răspunde că e născut în Șiria; de 29 ani; gr.-or.; necăsătorit; fără avere; ziarist; stă sub pedeapsă de 2 luni, în închisoarea din Seghedin.

I. Popa Necșa răspunde că e de 53 ani; însurat; gr.-or.; tată a unui copil; tipograf; a fost pedepsit cu o lună închisoare.

După asta notarul cetește acuză de mai sus a procurorului. — după care dl Russu recunoaște că articolul din vorbă e al d-sale; că nu a scris însă ca să hulească poporul unguresc ci mai ales contra foilor lui.

A urinat apoi vorbirea de acuză a procurorului Lázár, o vorbire plină de ură față de tot ce e românesc: cetește paragrafii 171 și 172 din legea penală pe temeiul căroră apoi, *care în numele dreptății și al poporului român (auzi obrăznicie!)* ca tribunalul să-i declare pe acușati de vinovați.

După vorbirea procurorului, președintele futreabă pe dl Russu de voește să se apere singur ori lasă avocatului această sarcină. Dl I. Russu-Șirianu spune că voește să se apere și el însuși, și începe, românește, următorul:

Discurs de apărare.

Onorată Curte cu jurați!

Într'o broșură, scrisă cu prilejul celui de al zecelea proces de presă al „Tribunei“, se ziceau următoarele: „Dacă cineva — ocupându-se de vicața publică a Ungariei — ar voi să caracterizeze libertățile publice, ar pute să resume acest capitol în următoarele cuvinte: În statul ungar se lărgesc temnițele, pentru a cuprinde pe luptătorii naționalităților, dar în visticerie curg mai ales bani din amenzile date în procesele de presă...“

Nu-s decât puține luni de când s'a scris astfel și azi cine și-ar mai găsi plăcere să vorbească despre ceva ce nu este în patria noastră — despre libertățile publice — ar mai pute adăuga cătră cele de sus și următoarele: *Luptătorii naționali sînt scoși din temniță nu ca în libertate să fie puși, ci pentru a fi duși înaintea curții cu jurați, de unde cu osânde și mai grele încă, să fie trimiși îndărăt, la pușcărie.* Ba să se bucure, dacă merg la temnița de stat, ear' nu la cea a criminalilor ordinari!

Casul cu Lucaciu este o vie și netăgăduită pildă în această privință și — din grația dlui procuror — chiar și eu mă pot lăuda, că la acest capitol al istoriei noastre contemporane voi figura ca exemplu.

Dar', dacă ar fi numai atîta. Dacă dl procuror s'ar mulțumi numai cu plăcerea să ne poarte dintr'o temniță într'alta, dela Seghedin la Cluj și de aici îndărăt, — ar mai merge. Procuratura nu este satisfăcută însă numai cu aceea, că ne improcuează și arestează pe temeiul unei legi excepționale, rămasă a unui dureros trecut de regim absolutist, ci întru gloria, cu care voește să împodobească al doilea mileniu, chiar în temniță sîntem supuși unui tratament special, excepțional de sever, cum nu s'a mai pomenit.

Cestiunea aceasta, nouă fiind, nu s'a mai desbătut aici. Cum ea însă constituie un element de judecată asupra actualei situațiuni ce ni-s'a creat, e necesar să stărui asupra ei și s'o luminez chiar cu mărturisiri nu de noi, Români, ci de D-Voastră, Maghiarii, făcute.

Astfel într'un organ fruntaș unguresc, cu știrea directorului temniței cată ce s'a scris despre tratamentul robilor români din Seghedin:

„Pe la sfîrșitul lunii trecute au venit aici zidarii, au astupat cu părăți coridorul, au potrivit uși, cu deschizătoare numai pe din afară. Până aci în interiorul clădirii puteam încă cel puțin să ne mișcăm, să vorbim între noi. Într'o bună dimineață ne trezim însă cu ușile de pe coridoare încuiate.

„Astfel, în prezent închisoarea de stat e împărțită în patru clase, separate foarte sever una de alta. Fiecare clasă se plimbă în altă oară, ca nu cumva deținuții să se poată întâlni. Într'o clasă nu pot fi instalați decât cel mult șese inși.

«Nu știm, ci mai mult bănuim cauzele, care au determinat crearea acestei stări dure-roase pentru noi, **stare prin oare am fost coborîți la nivelul hoților din temnița ordinară**, ba am ajuns să-i invidiem chiar, pentru-că ei se întâlnesc cel puțin în atelierul comun, ori la alte lucruri prin curte.

«Agitatorii valachi condamnați sosesc cu grămada. Se vede, că pe dinșii vor să-i separeze, pentru-că fiecare este așezat în altă clasă, întrucât adecă se vor ajunge despărțămintele... Pentru-că mai sînt alți câțiva Valahi pe drum, spre Seghedin. («Budapesti Hir-lap», nrul dela 28 Noemvrie 1893.)

Ear' un medic, maghiar (Andreánszky Jenő) într-o broșură („A párbaj mellett”, pag. 23) scrie:

«Azi abia mai este vre-o deosebire între temnița de stat și între temnița ordinară. Adevărat, nu sîntem siliți la nici o muncă, e permis să ne îmbrăcăm cum vrem și să mâncăm (beutura oprită) ce vrem, și în ceea-ce privește munca spirituală nesînt acordate aparențele exterioare. Atîta deosebire și nimic mai mult. Acele favoruri, care făcuseră a se crede că temnița de stat e un loc plăcut, au încetat a mai exista și deținutul de aici simte în ori-ce moment greutatea pedepsei sale. Nainte erau asigurate mai multe favoruri, în comparație cu ce e acum, deținutii se bucurau de adevărată libertate; dar' și în acea «epocă de aur» pedepsele suportate în temnița de stat erau înspăimîntătoare... Svetozar Hurban, agitatorul slovac, în cele șapte luni a îmbrănit, a încărunțit, încât cine l-a cunoscut înainte, azi nu l-ar mai recunoaște».

Atîta cât despre dispozițiile generale. Că ce atenție creștinească ni-se arată în particular, va fi destul să amintesc, că îmbolnăvind-mă și zăcînd două săptămîni, nu mi-s-a dat voie să încunostiințez despre aceasta pe amicii mei întemnițați; ear' când ei au aflat dela alții și au petiționat să li-se dea voie măcar un pătrar de oară să mă viziteze, li-s-a refuzat acest »favor«.

Eată domnii mei fapte, eată osanalele adevărate care se potrivesc liberalismului stăpînirii față de naționalități.

M'am întrebat adeseori — căci ni-s-a hărăzit mult timp, încă prea mult, de-a medita — în temnița, oare care sînt motivele ce au provocat această strășnicie a puterii executive din patrie? Întemplat-u-s-au dela 1 Noemvrie încoaci revoluții — cel puțin ca cea dela Beiuș, în luna Septemvrie? Ridicat-au Moții armele ori ocarîtu-i-am noi, presa, că nu s'au sculat contra legilor?

Nimic, din toate astea. Chiar organul guvernamental „Pesti Hir-lap” dela 3 Decemvrie constată că „mişcarea valahă par'că s'a mai potolit dela conferență încoaci!”...

Te rog, dle procuror, să mă lămurești în această privință, căci altmîntreli atît eu, cât și întreaga Românie va fi sedusă a crede, că în adevăr, aici în Ungaria este o desperată luptă de rasă, luptă inaugurată nu de noi, ci de cei dela putere și așa toate scrisesele noastre și ori-ce noi am face, nu pot ave decît înfățișarea legitimei apărări, ori-și-cât D-ta vei căuta să ne isbești cu paragrafele și să documentezi că sîntem agitatori.

Ori-ce lămuriri ai da însă, e cert că auspiciile sub care ne prezentăm aici, sînt cât

se poate de rele pentru noi. Eu vin din pușcărie. Ușor deci d-nii jurați vor zice: »Hei, mare păcătoș trebuie să fie omul acesta!... Ear' împrejurarea, că șeful justiției chiar și în temnița s'a îngrijit de un tratament excepțional de aspru pentru noi, — frică mi-e, că nu-i va muia, nici îi va face să hesiteze, să se gîndească de zece ori până vor zice un da, ci mai ales îi va determina să creadă, că au în fața lor un agitator, care scăpînd din Seghedin, e în stare să răscoale cel puțin un colț de țeară.

Socot, că aici e greutatea apărării noastre și dîndu-și seama de aceste împrejurări, ori-ce om de lege, cred că tot așa va judeca. D'aceea aș fi dorit, ca dl procuror să nu apese așa mult, în rechisitorul seu, asupra vinovăției mele, ci ca un legist modern, cu tendințe nu de a răsuna — căci asupra-mi nu-i nimic de răsuna — ci de a îndrepta lucrurile, să recunoască cel puțin atîta, că: *îndată-ce e vorba de a încrimina p'un ziarist român, prea se pune din cale afară multă patimă!*

Aceasta trebuia să o facă în interesul bine înțeles al șefilor d-sale, al statului chiar. Stînd ei sus, n'au ocazie să vadă ceea-ce dl procuror poate să vadă în vale. Ear' pentru a pute să conducă bine țeara, trebuie să aibă toate elementele, prin care se manifestă vieța în stat. Însuși Machiavelli, care numai duios n'a fost, nici tolerant, spune că *»pentru a se ști dreptate adevărată, trebuie ascultată și vocea celor mai din vale«.*

Pentru-că, on. Curte, ori-cât de sever am vrut să fiu față cu mine, cetînd articolul încriminat n'am putut să găsesc într'însul nimic vinovat, chiar punîndu-mă pe punctul de vedere din care au pornit cei de sus toate prigonirile recente în contra noastră.

Articolul 172 c. p. taxează de agitare în contra statului și a naționalităților pe acela, care prin graiu viu ori în scris propagă nesupunerea cătră legi și ura contra vre-unei naționalități, ori falsifică adevărul, prezentînd lucrurile în așa lumină, că ajunge la o concludie reuțăcioasă, directă și fără ocolire însă, la adresa vre-unei naționalități.

Ațitare la ură, directă ori indirectă, n'a putut să citeze nici dl procuror. Și să se iee bine aminte: *legea prevede indemnul direct, nu permite a se ceti printre rînduri, a face proces de intenții.*

Va fi forma — stilul — exagerată, mi-am zis atunci, și în aceasta procuratura vede dușmănia cătră stat și națiunea maghiară.

Să presupunem — ceea-ce nu admit — că așa este.

Înainte de a-și face actul de acuzare, nu și-a tras însă dl procuror seama de împrejurările, în care s'a scris acel articol?

Dar' acest articol a apărut în mijlocul unei lupte de condeiu, cum cutez să afirm, că n'a mai fost până aci între Români și Unguri. Presa maghiară cerea nu mai puțin decît ridicarea cu ghiotora a tuturor bărbaților nostri luptători, numindu-i pe toți trădători de patrie. Era, pe când Lucaci se hrănea cu mîncarea temniței ordinare și negre, unde nu mult a lipsit să orbească. Era după procesul, în care dintre noi fuseră osândiți doi inși deodată, eșiseră numai atunci din pușcăria ordinară. Alte procese ni-se intentaseră, toată ziua eram cărați pe la judecătorie, în redacție perchisiție peste perchisiție; din provincie aceleași știri alarmante; conferența ne fusese oprită și foile unguerești scriau că ne adunăm la Sibiu să proclamăm vovodatul Ardealului. Era, pe când nu se uitase Turda, nici Aradul, nici Șimleul, ear' Scărișoara era proaspătă de tot.

Ei bine! întreb pe dl procuror, în asemenea împrejurări, d-sa nu s'ar fi surescit, n'ar fi scris ceva mai viu, mai violent chiar?

Și când — în mijlocul acestei surescității extraordinare, apăs asupra acestui cuvînt — se pornește Țeara, când în această înverșunată luptă de condeiu întră un nou element: frații nostri din regatul liber, când din capitala României și din toate orașele țerii cei mai aleși bărbați, fără osebire de partid politic, trimit comitetului nostru național adrese de aderențe și încurajare, întreb: nu eram oare în drept să-mi tresalte inima de bucurie și să nu scriu, cu ambele mâni, deasupra articolului: „România pentru noi“!?... Pentru-că deși dl procuror n'a spus-o, eu sînt încredințat, că nu cuvintele aspre — de agitare

— la adresa Ungariei l-au supărat, ci cuvintele calde, cu care întîmpinam și comentam semnele de iubire ale fericiților nostri frați.

Eu nu zic, că nu e natural, ca așa să fie, ca așa să simtă dnii procurori. Fără a discuta îndreptățirea dacă e bine ori rău, destul că azi în Ungaria idealul „patrioților” e *idea de stat maghiar*. Dela mic la mare, toți căți stau în serviciul statului, mărturisesc acest ideal. Ear' în mijlocul entuziasmului, ce a amestecat pe toți Ungurii, venim noi, ziaristii români, și vîersăm picături amare în beutura dulce unguerească, producem disonanțe, spunem că noi, *naționalitățile voim să păstrăm statului caracterul poliglot*.

Se înțelege, că aceasta vîe supără.

Dacă naturală este însă supărarea D-Voastră, să-mi dați voe să spun, că firească este și bucuria noastră, când vedem că nu sîntem singuri în lupta ce trebuie să o ducem în contra tendențelor de maghiarisare, *când ni-se alătură nu numai Slovacia și Sîrbia, dar frații din Țeară se declară și ei solidari cu lupta pentru păstrarea naționalității noastre*.

Mai mult chiar: *străinătatea întregă ne dă dreptate*.

Chiar exagerat de-ar fi deci articolul, el scuzat este pe de o parte prin amărăciunea ce stăpînia întreaga Românie când el s'a scris, ear' pe de altă parte motivat este prin marea bucurie ce trebuia să simt atît eu cât și ori-ce alt Român, vîzînd mișcarea de dincolo.

Dar, dle procuror, în acest articol nu poate fi vorba nici chiar de o exagerare. Fiecare afirmare se poate dovedi cu exemple cunoscute și de D-Voastră.

Se scrie anume în articol: „*Datu-ne-au în judecată, vîritu-ne-au în temniță, spartu-ne-au case*”...

Apoi nu aici, în cancelaria D-Voastră s'au făurit actele de acuzare? Nu D-Voastră ne-ați trimis la temniță? Și este atît de departe Turda, încât D-Voastră să nu fi auzit ce s'a întemplat acolo?

„*Împușcatu-ne-au fără milă*”... se mai zice în articol.

Ei, asta recunosc și eu, e grav de tot. Să spui, că într'un stat agenții impușcă fără milă pe cetățeni, e mult!

Numai atunci însă, când n'ar fi adevărat.

Ean' să vedem însă, afirmarea noastră este nefondată? Se poate oare tăgădui, că la Feldru zecimi de Români au fost impușcați și încă pe la spate, deci nu când ar fi avut de gînd să atace pe gendarmi — căci unde ați vîzut să atace cineva cu spatele — ci când se supuneau poruncii de a se împraștia pe la casele lor. Tot așa nu se poate tăgădui că la Scărișoara agenții pădurari au tras, în miez de noapte, asupra nenorociților Moți, pe care însă foile maghiare îi presenta ca hoți de lemne... Și chiar de ar fi furat lemne, e cert, că au fost atacați pe când ei stau liniștiți și păziau vitele lor.

Eată ce scrie în astă privință un martor ocular:

»*Facem responsabil pentru sîngele românesc vîersat la Scărișoara pe însuși guvernul ungueresc.*

»*Cum se poate, ca oficialii plătiți de stat, să cuteze, numai așa, de capul lor, a da năvală mai rău ca o haită de lupi turbați, pe la miez de noapte, asupra unor păstori nevinovați, ce se odichnesc în cocioabele lor?*

Și apoi încheie:

Dacă bieții oameni nu lasă a li-se răpi avutul sînt impușcați fără cruțare, ca-și-cînd, vezi Doamne, Românul ar fi ca și cănele nimerei în moșia sa străbună, ca-și-cînd numai din grația Ungurului ar fi trăind el în lumea aceasta. În ziua următoare după măcel același pădurar Földes, care a tras primul foc în cel mai voinic flăcău din Scărișoara, bate pînă il lasă aproape mort pe curierul primarului din Al-bac, și aceasta chiar în Căm-

peni. În aceeași zi mai bate încă vre-o trei Moți de-i uscă.»

Nu se poate deasemeni nici ascunde nici tăgădui, că la Măgura au fost împușcați doi ciobani nevinovați, despre care gendarmii ziceau că ar fi furat niște cai, ceea-ce s'a adevărit în urmă, că era o oarbă presupunere.

Chiar acum nu demult, în luna Octombrie, gendarmii au împușcat alți doi ciobani români, pe frații Maxim și Arion Albu din Dolova.

Dar', va zice dl procuror, în care stat agenții siguranței publice nu sînt siliți să facă întrebuintare de armele lor? Așa e! Aici e vorba însă de un abus, de violențe crude. Și arătați-mi un singur stat civilizat — căci nu cred ca pentru a mă strîmtoara, dl procuror să compare Ungaria cu vre-un stat asiatic — arătați-mi, zic, un singur stat cult, în care comitându-se astfel de fapte brutale, să nu se interpeleze guvernul în parlament, ori cel puțin să se rînduească o anchetă și publicului să i-se dea știri, ca să nu se alarmeze, ear' noi să nu fim siliți a crede, — *ceea-ce se scrie în articol* — că adevărat: față de Români nu mai e nici o considerație, nici o milă în statul acesta!

Venitu-i-a în minte vre-unui «părinte al patriei» să întrebe guvernul despre aceste fapte, și guvernul făcut-a el ceva pentru potolirea spiritelor? De loc! Ba dimpotrivă, foile maghiare toate asupra hoților de păgubași au strigat, au lăudat ferocitatea agenților, ear' pe Români i-au numit o haită de bandiți și rebeli ațîtați de preoți. Aș pute să vă citez în privința asta scrise de ale presei D-Voastră, care sînt cea mai revoltătoare insultă și calumnie la adresa noastră. Nici un procuror n'a zis însă nimica. Ba eată, dl procuror cîntă pe aceeași strună cu ziaristii maghiari: zice că am agitat poporul, relatînd lucruri neadevărate, — pe cînd în realitate faptele într'un chip atît de trist documentează cele spuse în articolul incriminat.

Este deci dreptă și conclusia primului alineat din articol, unde se zice: „Cu un cuvînt: dela cei care sînt puși a slujă dreptate, dușmănie ni-se arată“ . . .

Să vedem acum crima ce se ascunde — în adevăr că se ascunde, și dl procuror a dovedit că e tare ingenios, descoperind-o — să vedem crima ce se ascunde în al doilea alineat.

Eată ce se zice acolo:

„În mijlocul atîtor dureri, avem însă o mîngăiere, care pe zi ce trece, crește, ne întărește, ne face nu fricoși, ci nepăsători de ori-ce primejdie. Așa, că e tare ca ferul credința, că striviți nu vom fi, chiar dacă s'ar însuți greutatea în jurul nostru“ . . .

Eu nu cred, ca în vre-o altă țeară, un procuror să se mai fi încumetat a veni în fața juraților să acuse un astfel de pasagiu. Cum, domnilor! am ajuns până acolo, că în statul ungar zis liberal, se consideră ca o crimă să exprimi o stare psihologică a unui popor?

Cuvîntul mîngăiere este punibil de articolul 172 c. p.? Voiți să ne luați ce i-se dă până și condamnatului la moarte? Ziaristul, care mîngăie poporul seu, îl îmbărbătează, îi spune că dacă s'ar însuți greutatea și tot nu vom fi striviți, un astfel de ziarist este criminal?

Apoi cum îi inchipui D-Ta, că în noi nu este suflet, care să se poată încălzi până la entuziasm, că în noi nu este rațiune ca să judecăm, ci să fim venali, și atunci cînd întreaga Românie se agită în favorul nostru, să zicem: Români plîngeți, vai de voi, aceasta e o nenorocire! . . . Unde e acel pervers suflet românesc? Unde acel slab, care vîzînd atîta ajutor, să nu se îmbărbăteze la luptă și în fața puhoiului maghiarisator să nu zică: *Apa trece, pietrile rămân!*

Ce farmec mai mare poate fi pentru inimile noastre îndurerate de atîta luptă, decît vîzînd interesul cald, cu care frații nostri din regat urmăresc cele-ce se petrec aici? . . . Unde acel netrebnic, care să tăgăduiască aceasta? Și ar pute să fie frații nostri de dincolo atît de păcătoși, să nu sară în picioare, să nu se amărască și să nu protesteze, cînd vîd goana nesfîrșită a procuraturii în contra noastră? Doar' ne sînt frați și munții ori-cît de înalți ar fi ei și ori cîți gendarmi la fron-

tieră, nu-i pot nici pe ei, nici pe noi a face să uităm, că avem aceeași obârșie! Mai mult chiar: aceeași *menire* pe pămînt!

Eată deci, de ce în alineatul 3 se scrie: „Această mîngăiere ne vine din România, dela frații nostri din regatul liber și fericit.“

Eată de ce nu este de cît un adevăr, care nu se poate înabuși nici într'o sută de temniți rîndurile unde se zice (alineatul 4):

„De cînd suferințele noastre cresc, dragostea lor pentru noi crește și ea“ . . .

Deasemeni dreptă este afirmarea, că: „Fiecărei lovitură dată nouă de Unguri, frații nostri din România îi răspund prin câte un semn de iubire caldă, ce ne înalță. Cu cît Ungurii ne hulesc mai mult, cu atît frații nostri din România ne laudă, ne îmbărbătează“.

Vreți dovezi?

Eată-le.

S'a pornit cercetare în contra *comitetului național*: răspunsul celor din țeară a fost adresele ce s'au trimis din toate părțile veneratului nostru șef Dr. Rațiu. S'a făcut legea asilelor de copii și reuniuni de maghiarizare: în România s'a înființat *Liga*.

Asta cît pentru trecut.

Ear' cît despre lucrurile mai recente, e știut, că în urma condamnării *Replicei*, toți din țeară s'au alarmat și nu s'au mărginit la o alarmă platonică, ci au strîns un fond de protestare. Un singur ziar de pildă, „*Voința Națională*“ — asta o va fi știind-o și dl procuror, — a adunat ca la 20.000 fr. și ca să vă faceți o imagină despre caracterul mișcării din țeară, despre fierberea provocată de procuratura de aci, trebuie să vă spun, că *toate, dar' toate ziarele au scris cu amărăciune și mișcarea a luat cu sine pîndă și pe femei*.

Și ca să nu credeți că înainte o singură afirmare pe care n'aș pute să o dovedesc, ascultați, dela procuror, ce simțiri au deșteptat Clujenii în femeile române din țeară, ascultați o scurtă scrisoare:

Dlui director al ziarului „Voința Națională“.

Frații și surorile noastre de peste Carpați au fost și sînt, de vreme îndelungată, prada prigonirilor celor mai neomenoase și revoltătoare, din partea Ungurilor, neam nevrednic de a trăi în Europa civilizată.

Toți Români, prin urmare și femeia română, sînt dator să protesteze și să iee partea suferințelor.

În acest scop, dle director, doamnele semnate în alăturata listă de subscripțiune, vă trimite obolul lor, pe care vă roagă să-l adăugați la fondul pentru protestare și pentru plata nelegiuitorilor de amenzi și cheltueli de judecată la care sînt condamnați martirii neamului românesc din Transilvania.

Împlinindu-ne această datorie, sperăm că ea va fi un îndemn pentru surorile noastre din toată România, care se vor grăbi să vină în ajutorul fraților nostri.

Și sîntem convinse că, după-ce toți ne vom fi făcut această sfîntă datorie, aurora dreptății va străluci și succesul unei cauze atît de sfînte va fi deplin hotărîtor.

Primiți, d-le director, asigurarea distinsei mele considerațiuni
Ersilia C. D. Dănescu.

Dar' mișcarea a pătruns și în miliție. Între cei care au subscris la fondul de protestare, sînt mulți oficeri. Și să nu vă faceți iluzia — pe care am observat că foile ungu-rești vor să o sugereze publicului — că ministru, ba chiar regele ar fi oprit pe oficeri de a se interesa la soartea noastră! *Nu poate fi în țeară nici auctoritate atît de înaltă, nici putere atît de mare, în cît să poată oprî un sentiment legitim*. Și mai puțin regele Carol ar pute să o facă aceasta și față de eroii, care încălziți de sentimentul și mîndria națională, au vîrsat scump sîngele lor și au ajutat pe fostul Domn să-și pună pe cap coroana de oțel. Ori credeți D-Voastră: fiindcă soldații poartă sabie, ei trebuie să fie mai puțin iubitori de neamul lor? Dar' tocmai această împrejurare și întreaga lor educație îi face încă mai porniți spre curentul de mîrire al neamului românesc? Să nu uitați că armata română este *națională*, avem întrînsa frați, neamuri și prieteni. S'ar pute oare ei lăpăda de noi, cînd ne vîd în strîmtoare? Nu cumva s'or jena să-și arete sentimentul, cînd vîd că în Ungaria fișpanii sînt presidenți la Kultur-egylet și adună bani cu forța dela locuitorii români, căror numai de Kultur-egylet nu le este dor.

D-Voastră i-ați pute însă impede să ne arete aceste sentimente ale lor: nedîndu-le privilegiu, neaducîndu-ne pe noi atîta pe la Cluj!

Al 5-lea alineat incriminat glăsuiește astfel: „Ungurii ne arată pumnii, frații nostri din România ne întind mîna frățească“.

Dar' cum era să scriu mai plastic și pentru popor și în mijlocul potopului de injurii ce curgeau astă-vară din presa maghiară asupra noastră? Nu cumva era să scriu că: Ungurii binevoesc a-și arăta nemulțumirea lor față de noi! . . . ori-că: presa maghiară se îndură a ne mîngăia, ear' cei din țeară ne batjocoresc? . . .

Venim însă la un alineat grav de tot, după a dlui procuror părere.

„Ungurii ne schingiuiesc“ — se zice în articol.

Eată o expresie, ce ar pute într'un Român mai credul să deștepte gîndul, că Ungurii nu ne sînt tocmai binevoitori. Apoi, domnule procuror, chiar cu risicul de a slăbi pe vre-un Român în dragostea și buna părere ce o are față de nația ungurească, trebuia să spun lucrurile pe numele lor adevărate. Și de altfel, unde vei găsi dumneata țeran român, care pe multe din semnele „îngrijirei părintești a guvernului“ să nu le socotească drept schingiuiri mai ales cînd acele „semne“ se prezintă în formă atît de concretă ca gendarm, finanț, perceptor și alte specimen, cu care „oblăduirea părintească“ ne-a înzestrat viciața publică.

Dar', vei mai zice: cine a fost *schingiuit* de Unguri?

Antăiu de toate, această expresie este o figură. Doar' nu va fi schingiuire numai cînd îl pui pe jeratic, ori îi scoți omului unghiile, ci vei permite, că de pildă *tirirea noastră continuă pe la Cluj este și ea o schingiuire*, cel puțin morală, ba în urmă trupească chiar. Și cine, afară de Unguri, cere ca să fim aduși aici de atîtea ori? Ori poate că numai D-Voastră aveți această simpatie pentru noi? Domnii jurați să dovedească, respingînd cererea procurorului, și atunci nici un ziarist român nu va scrie că „Ungurii“, ci vor precisa zicînd: „procurorul“, -- ca astfel art. 172 să nu ne poată apuca de scurt.

„Ungurii au aruncat în temniță pe Lucaciu, România întreagă îl slăvește“, — se zice în următorul alineat incriminat.

Onorată Curte! Aș fi un mișel, dacă aș căuta să scap prin meschine jocuri de cuvinte pentru a interverti înțelesul acestei frase, ori să o explic, zicînd de pildă, că sub „Ungurii“ înțeleg pe guvern. Nu, domnilor! Articolul e scris pentru popor și din mîntea aceluia nimeni nu-i va pute scoate idea, că curtea cu jurați dela *Dobrișin* nu este *lucru curat unguresc*, nici îl va pute face să creadă, că acel verdict s'a dat la dorința Românilor, ear' nu a Ungurilor. Cu mîntea lui simplă, dar' naturală și dreptă, țeranul distinge precis: tot ce în viciața publică a statului nu emană din datoria și puterea poporului român, el e ca isvorit din dorința și puterea Ungurilor.

El zice și crede de pildă, că *Ungurii pun dările mari*.

Cerce dl procuror să-și slăbească această credință, să vedem poate?

Eu scriitor poporal fiind, în limba lui trebuie să scriu.

Eată prima afirmare din frasă dovedită. Cât despre a doua, că: „România întreagă îl slăvește“, — îmi este de asemeni ușor de dovedit.

N'a cetit dl procuror despre splendida primire ce li-s'a făcut la *București*, nu mai departe decît astă-iarnă, domnilor Dr. Rațiu și Dr. Lucaciu? . . . Tot ce România are distins, și-a dat întîlnire în palatul fostului ministru *Vernescu*, pentru a sîrba în onoarea celor doi luptători ai nostri. *Lucaciu* era sîrbătorit alături cu venerabilul nostru conducător. Și de sigur, că meritele lor nu sînt de comparat: unul e tîner, celalalt a încărunțit în lupte mari. Dar' *Lucaciu* avea în favorul seu cele șese săptămîni de arest preventiv, avea verdictul dela *Dobrișin*, cu un cuvînt: *era un prigonit!* Eată de ce el încărcat a fost cu onoruri!

Și pentru-ca să vedeți, dle procuror, că nu e cestic de persoane la mijloc, ci e principiul care se onorează, vă mai aduc un exemplu. În anul 1891, la *primul congres al*

Ligei, colegul meu de pușcărie Albini, deși tinăr încă, a fost deasemeni obiectul celor mai entusiaste ovațiuni. Sala Ateneului răsună de aplauze. Și erau acolo și alți bărbați d'aici, din regatul ungar. A fost de pildă dl V. Babeș. Nimeni nu l-a crestat însă. De ce? Fiindcă tocmai pe atunci se svonise că vrea să inițieze — era president al partidului — dualismul maghiaro-român, bine stabilit, ear' Românii din țeară și de aici țineau să stabilească un principiu: *câtă vreme procuratura maghiară întemnițează cu grămada pe luptătorii români, nu poate fi vorba de un asemenea dualism.* Antău se înceteze prigonirile! Albini tocmai atunci eșise din temnița ordinară, unde setese 6 luni. Eată de ce lui i-s-au făcut ovațiuni.

Și are să li-se facă tuturora, câți au suferit în temnițele Seghedinului ori ale Clujului și fiți siguri, că are să se îndoească și numărul celor care îmi vor strînge mâna, după-ce scăpa-voiu și eu de osândă. Pentru-că n'au Românii să mă judece după slabele mele puteri intelectuale, ci după ale inimii porniri; ear' inima îmi poruncia să scriu cum am scris, fiindcă așa simțiam, așa simte poporul întreg, fiindcă acesta este adevărul.

Vin acum la alineatul principal, la cestia care a determinat scrierea articolului. „Ungurii au pornit proces contra comitetului național, ear' Românii din regatul vecin toți trimit încurajări bărbatilor nostri aleși“.

Am dat deja explicarea de ce am folosit termenul: „Ungurii!“ Fiindcă atunci, când conferența națională aprobă atitudinea comitetului și se declară solidară cu el întru toate, de sigur că nu a Românilor era dorința ca comitetul să fie trimis la Seghedin!

Cum? Într'un organ național nu cumva era să scriu, că interese mari ale statului maghiar au cerut imperios să se improceueze comitetul național român, fiind el alcătuit din *trădători de patrie!*? Dar' unde vei găsi un Român scelerat, să scrie astfel? Și nu cumva era să ascund dinaintea cetitorilor nostri adresele, una mai caldă decât alta so-site din România? Ori să fi scris, că frații nostri de dincolo comit o trădare de neam când încurajiază pe cei amenințați de a fi aruncați în temniță.

Ear' că adresele au sosit, cred că este un adevăr atât de evident, că nici chiar dl procuror nu-l va trage la îndoală.

Ce dar' a găsit de incriminat în acest alineat?

Pasagiul următor este: *„Ungurimea întreagă strigă prin foile ei asupra noastră: foile din România toate strigă în contra Ungurilor“.*

Dle procuror, d-ta, care cunoști influența presei asupra poporului, căci de aceea m'ai tras pe mine în judecată, de sigur vei recunoaște, că presa maghiară este oglinda poporului maghiar. Cine dar' de cât Ungurimea striga astă-vară asupra noastră? Și a strigat, D-Voastră știți bine. Mersese cu sgomotul până acolo, că cerea interzicerea conferenței noastre pentru motiv că aglomerarea de oameni a devenit atât de mare la Sibiu — scria „Magyar Hirnap“, — încât oamenii, femei și bărbați, au fost turțiți pe stradă.

Ear' că *„foile din România toate strigau contra Ungurilor“* earăși este un adevăr lămurit chiar și pentru dl procuror. Poate însă, ca d-sa să nu cetească ziarele din România — mai ales că pentru a se dovedi liberalismul mare maghiar, aproape toate foile din Țeară sunt oprite să între aici —, foile ungurești pe acea vreme au luat însă notă de scrisese presei române și astfel dl procuror tot a putut să afle, că n'a fost foaie română, care să nu-și fi arătat indignarea față de atâtea prigoniri. Căci nu mai era vorba de un curent șovinist ce ar fi luat cu sine o pătură a societății maghiare, ci guvern și întreaga ungurime țipa foc și pară contra noastră. În asemenea împrejurare n'a fost decât natural, ca și Românii de dincolo să se alarmeze toți.

Următorul alineat sună: *„S'a pornit cercetare în contra studenților nostri universitari, pentru-că au făcut „Replica“.*

Acî fac o „mea culpa“

Nu contra studenților s'a făcut cercetare — deși ei au cerut aceasta — ci numai în contra a trei Români, dintre care doi au fost condamnați, unul este în temniță chiar. Dl

procuror știe însă bine, că dintre cei implicați în acest proces, doi sînt cei mai valoroși luptători ai nostri, și împrejurarea, că *s'a pîntit ca numai ei să fie întemnițați, de loc nu micșorează gravitatea prigonirii!* De prisos — și nici nu este îngăduit — să comentez aci cum s'a instruit și efectuit procesul *Replîcei*. Un adevăr tot trebuie constatat însă: că el a sculat în picioare întreaga Românie, că cei doi luptători harnici ai nostri au fost siliți să apuce calea *exilului*, pentru-că aș voi să ved pe acel Român, care se le zică: „Nu, nu vă exilați, ci duceți-vă și vă înmormențați la Seghedin!“ **Mai ales acum, că în temnița României sînt supuși unui regim cumplit de aspru.** Întrebați de pildă pe directorul temniței: oare n'am fost *șinul* singur în *despărțămînt*, deși chiar regulamentul făcut în onoarea noastră prevede, (art. 3.) că *deșinuiții să fie păziți mai mulți înși împreună...*

Nu pentru aceste considerațiuni se vor feri însă a da acest sfat, ci pentru-că dându-i și vrînd să fie consecințe, ar trebui să iee atunci angajamentul de a duce lupta cu un pas înainte!

Intre frunțașii români nu sînt însă revoluționari.

Se zice mai departe în acest alineat: *„Studenții din România drept răspuns, colindă ca apostolii toate orașele României, țin pretutindenea cuvîntări în contra Ungurilor“...*

Earăși un adevăr luminos ca raza soarelui. Dl procuror cred că știe — s'au luat notițe și în ziarele ungurești — că astă-vară și până târziu în toamnă, studenții universitari au colindat ca apostolii toate orașele și stațiunile balneare, ținînd pretutindeni conferențe asupra chestiei ardelenene și lesne vă veți închipui, domnii mei, că în acele conferențe numai măgulită n'a fost nația maghiară.

Și se nu-mi obiecteze dl procuror, că acele conferențe au fost de un caracter gălăgios, ceva neserios, cu ce noi ne fudulim numai pentru a seduce poporul. Nu, dlor! Acei studenți tineri au lucrat și lucra cu minte de bătrâni. N'au făcut nici *irredentism*, nici n'au înjurat, ci cu fapte au dovedit cât de vitrigă e soarta noastră, cum Ungurii, deși la 1861, când erau de o potrivă cu noi apăsați, la Conferența din Alba-Iulia recunoscuseră îndreptățirea limbii noastre, ba la 1868 îi consacraseră chiar o lege, — ear' acum *nesocotesc totul și toate.* Și în privința limbii au și ei de zis, căci *când e vorba de naționalitate, nu mai sînt hotare, noi de-aci cu cei de dincolo sîntem un întreg și astfel când prin politica actuală ne scurtați în drepturile naționale, loviți sînt și ei.*

Că așa este, dovedește mai ales faptul, că *actualmente mișcării studenților s'au alăturat și bărbați politici de valoare.* Astfel, ca să amintesc numai momentul cel mai însemnat: dl D. Sturdza, șeful partidului național liberal, sub care România a realizat atâtea dorințe mari, a pus chestia chiar în parlament, pentru-că nu pot, nu le este permis să desarmeze, când nouă ni-se fac 5—6 procese pe an și *sîntem trimiși la temniță câte cinci deodată și alți mulți sînt designați să ne urmeze.*

Dl procuror a mai incriminat și următorul pasagiul: *„Guvernul își puse în gând să ne oprească conferența națională“...* Apoi da, guvernul, căci zadarnic se cânta să se arunce vina pe primarul Sibiului. El a făcut după-cum i-s'a poruncit de sus, ear' sus și-au tras în urmă seama, că totuși va fi bine, să *salvați cel puțin aparentele, că n'ați suspendat toate libertățile publice.*

Că *„cei din România tocmai pentru aceasta s'au hotărît să vină cu atât mai mulți și mai des pe la noi“*, — earăși e o afirmare ce s'a dovedit cu prisos printr'o mulțime de fapte și sute de mărturii. Pentru-că sute de inși au lăcrimat ascultînd duioasa și frățeasca cuvîntare a lui G. Cantacuzino, amicul devotat al cauzei noastre; dar' cu deputați liberali ca G. T. Grigorescu venise deputatul conservator Ciuflea, dar' universitatea dela București și Iași era reprezentată prin zecimi de studenți, dar' veniseră la conferență o mulțime de profesori, advocați, ingineri, toți să prăsnuească, împreună cu noi, marea sərbătoare românească... Dar' la Pradeal, când s'a dus steagul albastru, *exilat din sala conferenței*, alături de bătrînul liberal Urechid era

tinêrul conservator Ionel Grădișteanu, care primia acel steag și jura a nu înceta lupta, până-ce noi nu vom fi tratați omenește și o țeară întreagă aplauda la cuvintele lor, căci nu era clasă din societatea română, care să nu fi fost reprezentată la acea festivă primire. Un lucru acesta, domnule procuror, pe care trebuie să-l știi și d-ta, căci a fost relevat de „Pesti Napló“.

Ei, spus-am un neadevăr prin șirele de mai sus, pentru-ca d-ta să vii și să mă incriminezi?

„Ungurii ne înfricoșează cu strivirea“, — se zice în pasagiul următor. Apoi ar fi, ca-și-când aș voi să dovedesc că după zi se face noapte — lucru știut de toată lumea — când m'aș apuca să dovedesc aceasta. Ori dl procuror nu cetește produsele presei maghiare și debaterile din parlament? Nu-și aduce aminte de articolii, în care eram amenințați toți cărturarii de a fi striviți, și apoi cu poporul se va face atunci pace. Dar' au zis-o aceasta nu demult primul-ministru Wekerle și ministrul de interne Hieronymi.

Și se zicem, că toate acelea sînt numai vorbe. Este însă fapt netăgăduit, că *în decurs de un an, ni-s'au făcut cinci procese și alte multe sînt în perspectivă.*

Ast nu-i înfricoșare (cel puțin!) cu strivirea, dacă nu chiar strivirea în realitate?

Dar', dacă e pe dovedite, nu trebuie să mergem după probe chiar la Budapesta, căci slavă Domnului, sîntem în Cluj, în metropola minunățiilor ungurești. Și cred că domnul procuror cetește foile de aici. Știe atunci, că nu mai departe decât zilele trecute (la 5 Decembrie) „Erdélyi Híradó“ a scris trei articoli, a căror conlusie este:

„Acela, care privește cu luare aminte răsboirea naționalităților cu statul ungar, e lămurit asupra conlusiei, că între părțile luptătoare nu e cu puțină nici un armistițiu, cu atît mai puțin pace; o parte trebuie să peară în această luptă“

Dar' noi dacă am scrie astfel, îndată ne-ar pune în fiare.

Și apoi faptul, ca un țeran (G. Tințariu) a fost osândit de judecătoria din Alibunar la 200 fl. amendă pentru-că a colectat pentru familia D-rului Lucaciu, ce e oare decât o înfricoșată amenințare pentru toți Românii, care vor să păstreze solidaritatea în luptă?

Ear' drept coroană a acestor intimidări, vine guvernamentalul „Pesti Hirnap“ (nrul dela 3 Decembrie) și anunță că vor fi date în judecată peste o sută persoane, care au iscălit adresa de felicitare cu ocazia procesului „Replîcei“. Apoi atîta mai lipsește: cele mai multe persoane, care au iscălit, sînt femei! Spre gloria celui de al doilea mileniu, vom avé, din grația D-Voastră, și **femei martire.**

Să credeți însă că nici nu ne sparie, nici ne pare rău.

Ear' că: *„Frații nostri din România își leagă tot mai mult soarta lor de a noastră“*, — după pildele ce am adus, cred că earăși se invederează până și pentru dl procuror. De prisos deci să mai insist. Știe și d-sa, că *sângele apă nu se face, că frate de frate la primejdie nu se lasă!*

Acesta este un adevăr tot atât de mare, pe cât de sigur e, că azi ori-ce Român e convins, că *politica actualului guvern și a tuturor Maghiarilor este să-i maghiarizeze pe Români și pe celelalte naționalități.*

Nu este așa demult, își va fi aducînd aminte și dl procuror, ce a zis ministrul de instrucție în ședința dela 23 Noembrie.

A zis anume:

„Eu sînt de părere, că trebuie să lucrăm cu toată puterea, să ne folosim de toate mijloacele și să punem totul în joc, pentru-ca cultura maghiară să se desvoalte cât mai în grabă, și prin desvoltarea și garantarea ei să putem face odată sfîrșit velleităților naționalităților. Fiecare

din dispozițiile mele a fost pătrunsă de idea, că garanțiile acestui stat se vor spori numai prin dezvoltarea culturii naționale maghiare, că naționalitățile numai prin dezvoltarea acestei culturi pot să fie cucerite».

Oare aceasta nu însemnează întocmai ce au cerut și opoștii *Ugron Gabor* și *Báno József*, adică: „**Scoalele primare ale naționalităților să se maghiarizeze totalmente, ca astfel să se poată face asimilarea de rasă și de limbă.**”

În astfel de împrejurări, natural că frații noștri din România sunt îngrijăți, pentru-că slăbirea noastră de aici, însemnează slăbirea neamului românesc, care etnicește una se consideră, și dintre Români așezați în atâtea state, ei, *cei liberi, sînt mai ales*, ba singurii chemați să veghizeze, ca neamul nostru să nu slăbească. Nu-și fac deci decât o datorie, exercită un drept, când se interesează de soarta noastră.

Așa fiind, e tot natural, ca în măsură ce ei văd că noi sîntem vexați, amenințați, să se identifice cu durerile noastre și de unde până ieri-alaltăieri ne aveai numai pe noi în față; întinzîndu-se goana, ce s'a pornit în contra noastră, îi veți avea pe toți Români!

Și de ce nu v'aș spune-o: să nu credeți, că ajungînd lucrurile aici, am fi îngrijorați. Nu! Eată de ce am scris și frasa: „*Frică de perire nu avem!*”

Aș dori de altfel să 'mi-se arete, care anume articol de lege zice, că este crimă, când spui că nu-ți e frică de perire. Dar' nici în Rusia exprimarea curajului nu se consideră drept faptă punibilă.

Remâne acum să dovedesc afirmările: „*Lumea întregă este cu noi, cu noi este dreptatea...*”

Aceasta din urmă mai ales va fi greu de dovedit. Și nu pentru-că n'ar fi așa, ci fiindcă trebuie dovedită în Cluj — unde până și Dumnezeu este disputat, căci eată ce scrie o foaie clujană:

„*Pe pământ e numai un Dumnezeu, un singur rege și numai o națiune: Dumnezeu Maghiarilor, regele maghiar și națiunea maghiară.*”

Ear' cel-ce și-a luat sarcina grea, de-a spune faptele cum omeneste trebuie judecate, ear' nu ungurește este un ziarist român, taxat deja prin lege de agitator.

Totuși mă voi încerca.

Onorată Curte! Dacă presa maghiară ar ține să informeze conștientios de cele-ce se petrec în afară de frontiera statului, dacă ea n'ar închide ochii când vede și nu și-ar astupa urechile când aude lucruri neplăcute trufiei maghiare prima afirmare de mai sus nici n'ar trebui prin nimic confirmată înaintea D-Voastră, căci atunci ați ști cu toții, cum discutând chestiunea română, aproape unanimitatea foilor mai de valoare din Europa, ba chiar și din alte continente, ni-au dat nouă dreptate, ear' purtarea regimului maghiar față de noi și de celelalte naționalități au condamnat-o în termenii cei mai hotărîți.

Presa maghiară face însă ca struțul: când îl iau la goană și vede că nu mai e scăpare, își ascunde capul în nésip. Astfel, D-Voastră, indivizi care cei mai mulți cetiți numai ungurește, nu prea știți despre cele-ce presa străină au scris despre noi și despre D-Voastră. Sînteți dispuși deci să considerați ca o lăudăroșie ori cel puțin exagerare pasagiul unde se zice: „*lumea întregă este cu noi!*”

Noi, ziaristii români avem însă un bun obicei: nu scriem ce nu putem dovedi. Și aceasta nu de frica procurorului, ci din respect cătră adevăr. Nimic mai ușor pentru mine, decât să vă dau chiar acum o dovadă despre aceasta.

Aci este, domnilor jurați și preastimabile dl procuror, o listă a ziarelor mari străine, care s'au ocupat de chestia română. Sînt multe de tot.

Ascultați-le:

Aceste ziare sînt!

1. «Avert-Politikische» (Koenigsberg).
2. «M. Allgem. Zeitung». 3. «Agramer Tagblatt». 4. «Berliner Tagblatt». 5. «Bosphore

Egiptum» (Cairo). 6. «Corriere del Veneto». 7. «Corriere de la Sera». 8. «Kölnische Zeitung». 9. «Kreuzzeitung». 10. «Daily Graphic» (Londra). 11. «Das Ausland» (Stuttgart). 12. «Die Post» (Berlin). 13. «Estafette». 14. «Express» (Mülhause). 15. «Eclair» (Nice). 16. «Fremdenblatt». 17. «Fieramosca». 18. «Gazzetta Piemontese». 19. «Gazzetta di Napoli». 20. «Gazzetta del Popolo». 21. «Indépendance Belge». 22. «Il Veneto». 23. «Journal des Débats». 24. «Il Faro Romagnolo». 25. «Il Meridionale». 26. «Il Diritto». 27. «Il Cittadino». 28. «Journal Marseille» (Marsilia). 29. «Journal Rombaise». 30. «Iketch» (Londra). 31. «Le Matin». 32. «La Liberté». 33. «L'Univers». 34. «Le Temps». 35. «Figaro». 36. «La Gazette de France». 37. «Le Gaulois». 38. «Le Pays». 39. «Le Soir». 40. «La Libre Parole». 41. «L'Alerte». 42. «La Sera». 43. «La Riforma». 44. «Le Jour». 45. «La Justice». 46. «Lyon Republicain». 47. «Lw. Financière». 48. «L'Italie» (Paris). 49. «La Patria» (Capo d'Istria). 50. «La Bulgarie» (Sofia). 51. «Monde». 52. «Moniteur Universel». 53. «Memorial Diplomatique». 54. «Monde Diplomatique». 55. «Moscowsky Viedomosti (Moscv)». 56. «Messenger» (Atena). 57. «New-York Herald». 58. «National-Zeitung». 59. «Neue Freie Presse». 60. «Neues Wiener Tagblatt». 61. «Neologos» (Atena). 62. «Nationaltinde» (Copenhaga). 63. «Národní Noviny». 64. «Narod» (Spalato). 65. «Národní Hlašínik». 66. «Dznieńnik Polsky» (Lemberg). 67. «Opinion» (Anvers). 68. «Observateur Française». 69. «Narodnie Listy». 70. «Obzor». 71. «Petite Presse». 72. «P. Bordeaux» (Bordeaux). 73. «Zastava». 74. «Phare» (Alexandria-Egipt). 75. «Politik». 76. «Republique Française». 77. «The Times». 78. «Rouskaja Iisné» (Petersburg). 79. «Stephanois». 80. «Sim» (New-York). 81. «Sveglia». 82. «Swiet» (Petersburg). 83. «Svoboda» (Sofia). 84. «Souverainite». 85. «The-Saint-James-Gazette». 86. «The-Oriental-Advertiser» (Constantinopol). 87. «Touraine Rep.» 88. «Victorie» (Bordeau). 89. «Varschawsky Dniewnis» (Varșovia). 90. «Westminster Gazette». 91. «Rouskia Wiedomosti». 92. «Sevant-Herald» (Constantinopol). 93. «France Nouvelle». 94. «Soin Otchestwa» (Petersburg).

Dar' să auziți ce au scris. Aș pute trei zile să vă tot citez și prăbușiți să rămâneți sub greutatea cuvintelor ce s'au zis la adresa D-Voastră. Vă iert însă de această grea lectură, mărginindu-mă a cita puțin de tot numai din scrisele organelor mai principale europene, „**Münchener Allgemeine Zeitung**” termină un lung articol după-cum urmează:

Presidentul. Din foile străine nu pot permite să citezi.

Dl Russu Șirianul. D-le president! Astfel 'mi-ați îngreunat apărarea: pentru a dovedi că *lumea întregă e cu noi*, ar fi trebuit să citez, cel puțin din foi mari ca cea amintită, apoi »La Riforma«, »Sveglia«, »Lyon Republicaine«, »Republica Française« etc. toate foi care n'au apărut numai odată.

Și când astfel gîndește lumea întregă, precum spun foile din care nu mă lăsați să cetesc, nu vi-se pare mai mult ca presumpțiune, ca presa D-Voastră și întreaga opinie publică maghiară să nesocotească toate aceste voci autorizate și să continue pe struna gălăgiei: că am fi trădători de patrie, că sîntem niște agitatori perversi; să comită desfrâu chiar: a-și lua singuri satisfacție pentru necredința ce am fi manifestat-o cătră patrie plîngîndu-ne în contra impilărilor ce suferim?!

Și când astfel scriu foile străine și astfel simțim noi, d-ta d-le procuror, nu ne dai voie nici măcar să credem, că *dreptatea este pe partea noastră?* Ne dai în judecată pentru-că am ajita în contra naționalităților, spunînd o credință, un adevăr simțit mai ales de naționalități și cunoscut de lumea întregă, afară de D-Voastră?!

Dar' nu observați, că tocmai prin această procedere înși-vă confirmați ceea-ce voiți să combateți? Vei zice: fac aceasta pentru siguranța statului și a bunei conviețuiri între naționalități, care cer ca agitatorii să fie puși la răcoare. Uitați însă, că trăim în secolul luminei, că zadarnic ați căuta să închideți pe ziaristul care dă pe față rēul ce-l observă, adevărul nu se poate ascunde; că astfel cădeți

în păcatul de a opri *critica dreaptă, fîră care, zice Paul Janet* — acesta, d-lor a fost un mare învățat francez — *ori-ce stat devine o babilonie.* Dar' cădeți pe o pantă primejdioasă: sub cuvînt de a servi binele public suprimați discuțiunea deschisă.

N'ar trebui să se uite însă, că azi nu mai sîntem nici în secolul intoleranței religioase, nici în vremurile vechi, când *Aristotel* îndreptăția sclavismul, ci sîntem în veacul democrației, în care popoarele culte au primit adevărul sfînt că: **nu există drept contra altui drept.**

Ear' statele ori popoarele, care prin opri-mare au ajuns la vre-o mărire, istoria ne este martoră: puțin s'au putut menține! Ori n'a fost odată puternică, temută pe întreg litoralul Mării-Mediterane republica *Veneției*? De ce s'a stins, de par-că nici-odată n'a fost mare? Pentru-că se ridicase pe un principiu nedrept: *tirănia!* Și carăși de ce mica Elveție merge înainte pe calea ei de fericire și de pace? Pentru-că are ca temelie un principiu mare: *egala îndreptățire a naționalităților*, și este un adevăr recunoscut de toată lumea, — numai în statul nostru n'a pătruns încă, — că *statele cele mai liberale au fost totdeauna și cele mai bogate, mai fericite.*

Eată adevărul, care ne inspiră când luăm condeiul în mână, *eată dreptatea, care* (se zice în articol) *este cu noi!*

Eată singura și cea mai naturală explicație, de ce străinătatea nouă ne ține parte, și nici că se poate ca pe D-Voastră să vă aproabe, — eată de ce se zice mai departe în articol:

„*Noi trebuie să învingem!*”

Dle procuror! De $2 \times 2 = 4$. Acesta este un adevăr matematic, pe care cred că îl vei recunoaște și d-ta. Tot așa de adevărat este, că în viața popoarelor, lucrurile merg înainte, ideile drepte pătrund cu o exactitate matematică și adese în proporție geometrică. Zadarnic veți pune deci scoarțe groase pe cartea vieții statului unguresc, ca afară de doctrinele catehismului exclusiv unguresc altă axiomă să nu pătrundă acolo. De vreți să trăiți în mijlocul acestui ocean de popoare culte, nu-i permis să vă izolați de principile mai sus arătate. Nu pentru-că noi Români și toate naționalitățile le profesăm deja, *ci pentru-că e fatal ca așa să fie și n'a fost încă pe suprafața pământului popor, care se se fi putut să se ascundă legilor fatale ce presidă la dezvoltarea umană.*

Desziceți-vă deci odată dela atâtea incriminări, ele nu pot duce la bine. Ele împintenează încă în poporul maghiar sentimente, care și așa prea sînt dezvoltate, care și până aci au pricinuit atâtea neînțelegeri între naționalități. Și mie nu-mi vine a crede, ori cât de răboinic te ved, dle procuror, ca și d-ta să socotești a rezolva chestia română cum crede *Kossuth*, care în luna trecută primind pe un compatriot al seu, zicea că: *«de aci încolo abia se va pute rezolva chestia română în alt chip, decât cu sabia... Cu pui fripiți și cu cozonaci, nu-i mai putem câștiga!»*...

Dar' noi nu vă cerem nici pui fripiți, nici cozonaci *Fiiți drepti*, și chestia s'a rezolvat, n'avem atunci să ne mai întălmim aici de atâtea ori pe an!

Și în privința *dreptății ce cerem*, earăși ascultați pe »*înțeleptul patriei*«, cum 'l-ați numit pe *Deák Ferencz*, care eată ce a zis la 23 Ianuarie 1872 despre chestia naționalităților:

»*În general, dacă vrem să câștigăm naționalitățile, calea nu este aceea, ca să le maghiarisăm cu ori-ce preț, ci să le facem plăcute relațiunile cu Ungurii. Pentru-că două lucruri sînt lămurite în mintea mea: a voi să le stîrpești, ar fi o barbarie cruntă, chiar și atunci, când n'ar fi atâtea, încât e imposibil să le nimicim. Să ni le facem dușmane: nu zace în interesul nostru. În aceeași stare sînt și ele. Dacă ele s'ar pute desface de noi pentru a forma o nație mare, aș înțelege tendentele în acest sens; în împrejurările actuale europene aceasta este însă peste putință. Și unii și alții trebuie deci să năsuim, ca împreună și lîngă olaltă să trăim în înțelegere cât se poate de bună.*»

Crede dl procuror a satisface acestor principii, când a pornit așa goană în contra noastră?

Mai incriminează apoi dl procuror frasa, în care se zice că *»asemnat cu neamul unguresc, neamul românesc este și mai mare la număr și mai bogat în bune însușiri...«*

Că suntem mai numeroși, este un adevăr pe care-l știu azi și copiii de școală. Ear' dacă dl procuror nu vrea să creadă, consulte pe geograful Kiepert, o autoritate în privința aceasta cel puțin cât *Keleti*, și va afla adevărită afirmarea mea.

Cât despre afirmarea că suntem mai bogați în bune însușiri: asta, adevărat, zadarnic aș încerca să o dovedesc în orașul, unde foile scriu că *și D-zeu face parte din nația maghiară!*...

Este însă o convingere adâncă a mea, este convingerea tuturor Românilor și rog pe dl procuror să respecte această convingere, care e sfântă și prin faptul, că e a unui popor întreg, după-cum nu ne vom îndoi nici noi, că Ungurii cred în minunțiile noii teorii despre D-zeu a foilor din Cluj.

În zelul seu »patriotic« dl procuror alunecă să incrimineze până și pasage ca acesta: *Dăm mai la vale cuvintele de frățescă dragoste venite din România pentru comitetul național.*

Dar' cum era să le zic acelor cuvinte? că nu exprimă frățescă ci dușmănească dragoste? Ori că nu erau venite pentru comitetul național, ci pentru guvernul și societatea ungurescă?... Ori peste tot, doria dl procuror să nu fi publicat de loc acele adrese? Îmi vine ușor să cred aceasta. Tot așa să creadă însă și dl procuror, că am inserat cu plăcere acele adrese, adrese de care — fie sigur dl procuror și mai marii sei — că vor veni de câte-ori numai li-se vor da prilej celor din România să trimită, și nici-odată nu se va găsi un ziarist român poltron, cărui să-i fie frică a publica aceste adrese și a le comenta cu bucurie poporului. Cel puțin atâta bucurie să avem și noi în mult amărâta și prigonita noastră viață.

Vin la cel din urmă pasagiu.

În prima lui jumătate se zice, că din adresele sosite din Țeară, *»cetitorii vor vedea dragostea nefermărită ce o au frații din România pentru noi!«*

Ce crimă ascund, domnule procuror, aceste cuvinte? Ele cel mult erau de prisos în articol, căci sunt convinși: ori-care Român cetind acele adrese, numai dragoste putea să vadă într'însele. Ori vă este groază de această iubire între frați? Ne credeți așa de stinși în suflet, încât să nu ne entuziasmăm la asemenea manifestațiuni frățesci, pe când D.-Voastră un cuvânt numai d'al »sfântului exilat«, și vă extasiați zile întregi, cu toate-că asemenea extas a fost scump plătit la Siria (Világos).

A doua parte a acestui pasagiu — ultima frază a articolului zice, că acea iubire de frate este *»cea mai mare cheazăie a viitorului mare al neamului românesc!«*

Nu cred să mă înșel, când presupun, că în statul ungar, în acest curent al »ideii de stat maghiar«, — cea mai mare crimă ce ni-se socotește nouă Românilor, e când mărturisim, că *ne simțim și noi ceva în lumea aceasta, așa amărâți cum suntem, că avem și noi aspirațiuni, că cu toate greutățile ce suportăm, ne gândim că la spatele noastre avem frați, care constituiesc un mândru regat.* Ear' când acești frați arată și ei, că nu ne dau uitării, e firesc, ca bucuria noastră să crească încă.

Și D.-Voastră; credeți-mă, ori-ce ați face spre înăbușirea acestui sentiment natural, nu veți reuși. V'o spun asta din convingerea ce am câștigat-o studiind poporul, v'o spun sincer, pentru-că nu vreau să vă fac insulta de a vă presupune așa de găgăuți, în cât să mă credeți, dacă altfel v'aș vorbi.

Aceeași sinceritate m'a obligat să scriu și articolul așa cum l-am scris. Noi facem o politică dreptă, nu umblăm pe căi ăturalnice. N'avem deci nevoie să ascundem ceea-ce gândim. Și atunci, când mai marii noștri 'mi-au încredințat foaia pentru care stau azi la judecată, 'mi-am dat bine seamă de greutatea ce iau asupra mea. Simțiam însă o mare putere în mine: iubirea de adevăr și sinceritatea. Puteți vedea, că vă spun adevăruri, care știu că n'au să vă îndulcească față

de mine. Și dacă înaintea Curții cu jurați nu ocolesc un adevăr îmbucurător față de cetitorii foii noastre, cum era să nu vârs în ei toată iubirea, pe care o au pentru frații noștri, cum aș pute să tăgăduiesc acest lucru aici, unde sunt chemat să pecetluiesc ce am scris, să trag consecvențele iubirii mele de neam și dreptate?!
Tocmai de aceea, îmi pare rău că dl procuror bate încă tot struna, care a sunat la toate pertractările curții cu jurați, pentru-că în adevăr a ajuns un clișeu ca procurorii să ne înfățișeze mereu ca pe niște agitatori de meserie, care neavând alt lucru de făcut, s'au pus să seducă poporul. Domnule procuror! dar' când ne trimiți la pușcărie, cel puțin ne lasă un merit: că avem convingerea lucrurilor ce scriem și a faptelor ce săvârșim. Nu presenta afacerea ca un sport, pe care l-am face pe socoteala poporului și în detrimentul patriei.

Crede, că dacă n'aș avea convingerea nestrămutată, că e bine ceea-ce facem, nu m'aș expune la o viață atât de frământată, ca în decurs de un an, să fiu deja a cincioară pe la curtea cu jurați: ca raportor, apărător și mai ales ca acusat. Dacă nu iubirea de neam ar fi singurul motor care m'ar mîna în luptă, stăteam și eu la postul pe care-l aveam într'o țeară liberă, și chiar cu regretul de a nu vă face cunoștință, domnule procuror, dar' nu mă făceam ziarist la Sibiu. Ce credeți, că în loc de a petrece zilele lungi și mai ales nopțile negre în carcerile dela Seghedin, nu am ști și noi că e mai plăcut să stăm — cum vei sta bună-oară d-ta — seara în mijlocul familiei și la clocotul samovarului să petrecem cu cei dragi nouă, ear' nu să stăm în singurătatea temniței.

De ce nu ești odată din cercul strîmt al incriminărilor deșerte și neintemeiate și să judecați lucrurile așa, încât să nu ne socotiți niște criminali ordinari, ci niște luptători naționali convinși, niște muncitori, care vor să contribuie și ei cu slabele lor puteri la luminarea unei cestiuni, fără a cărei rezolvare, zadarnic faceți temnițe! dar' n'are să fie liniște între popoare.

Ear' *puterea unui stat* — a zis încă Platon — *consistă în iubirea de pace și libertate a cetățenilor.*

Eată ce vrem și noi. D.-Voastră însă replicați că răsvrățitori noi suntem și ziceți că este libertate în stat. Da, *este pentru unii!* Libertate deci rău organizată, rău împărțită. Și știți ce zice Montesquieu: Cea mai absolutistică dominație nu poate strica cetățenilor atâta, cât poate strica o libertate rău organizată! Ear' în patria noastră e rău organizată, căci unii au puterea și drepturile, ear' celorlalți li-se impun numai datoriile. *Unii trag folosul și alții ponosul,* — cum zice un proverb românesc.

Împrejurarea, că noi Românii suntem cei aduși mereu pe la curtea cu jurați, este cel mai vedit răspuns la întrebarea, că adecă cine sunt cei oropsiți, cei dați pe mâna procurorului?

Veți replica însă și la aceasta, că procurorul nu cere decât să se aplice legea. Da, o lege absolutistică însă, despre care odată chiar Ungurii ziceau că 'i-se potrivesc de minune cuvintele marelui cugetător francez, amintit deja: *»Nu e barbarie mai tirană, decât cea săvârșită la umbra legilor!«*...

Nu poate intra însă în rolul dlui procuror ca prin acțiunea sa să îndemne nația maghiară la o atitudine, asupra cărei tot mai mult se se potrivească aceste cuvinte. Păzitor al legii fiind, d-sa trebuie să fie un advertisement pentru guvern, când pe căi greșite umblă. Deja și așa prea s'a mers departe: *publiciști maghiari de valoare* — cel puțin între Maghiari — *au cerut ciuntirea până și a actualei legi de presă; congregațiuni comitatense* (Neograd, Cluj, Făgăraș, Ciuc etc. etc.) *au cerut parlamentului să se iee măsuri extraordinare în contra naționalităților (să se suspende orice lege de presă, ziaristii români să fie aruncați în temniță ordinară!)* Ba, după-cum știți — v'am citat și eu un exemplar, sunt foi, care propagă fără încunjur extirparea, *cea mai crâncenă luptă de rasă.*

Și fără să mai amintesc pe *Kosztenszky Géza*, care zicea: *»la o parte cu minciuna convențională! Da, voim să desnaționalisăm, să extirpăm naționalitățile!«* — mă voi refera

la o altă carte, apărută zilele acestea, în care autorul, *Baldsy Dénes* la pag. 180 a operei sale: (*»Nyelv, nemzetiség, nemzet!«*) zice: *»a recunoaște dreptul naționalităților ar însemna spargerea statului, ar însemna să ne pierdem capul, ar însemna dinamită, ar însemna moartea statului maghiar!«*

Dar' atunci nu trebuie decât să ridicăm mînușa ce ni-se aruncă, nouă naționalităților, și eată cel mai crud războiu civil e gata. după-cum sigur e, că *pe ruinele rămase în urma acelei lupte s'ar ridica o putere, care și altfel e o continuă primejdie și pentru Unguri și pentru Români.*

Domnule procuror și domnii jurați! Deși multe și grele procese am avut noi naționalitățile să suportăm, totuși până acum gândul că suntem împinși la o luptă de rasă nu ne-a stăpânit. Am crezut totdeuna, că e vorba cel mult de-o intimidare a celor-ce fac mai ales guvernului greutateți, ori că prea sînt zeloși domnii procurori.

Văzând însă, că se ridică la sute persoane, Românii, în contra căror procuratura își ascute armele, văzând că jurații prin verdictele lor aproabă nutresc chiar, curentul, pe care noi bolnav l-am numit și înainte, — nu vă gândiți oare că văzând toate acestea, un popor de milioane, mai multe popoare chiar, se ved împinse la o luptă, din care ori cine ar eși victorios, sigur e, că patria cu o rană adâncă s'ar alege?

Deja ne vedem tratați ca în stat polițienesc, căci eată ce am cetit în foile din zilele trecute.

»Agitatorii puși sub pază polițienească. Judele de tribunal Jakubovics și viceprocurorul Megyeri au colindat în »septemăna trecută comitatele Neograd, Bars și Hont și pe agitatorii primejdioși »panslaviști i-a pus sub pază polițienească».

Dar' asemenea măsuri sînt o suspendare a constituțiunii, după ele doar' atâta mai poate urma: să se ridice, în miez de noapte, acei preținși »agitatori primejdioși« — asupra căror agenții justiției venează ca din sport — și să fie puși ca să nu se mai audă de ei, — și eată-ne atunci ajunși întocmai ca în — Rusia!

Voți aici să împingeți lucrurile?

Ori credeți că arestându-ne numai pe noi ziaristii și pe ceilalți »agitatori de meserie« inventați de unii zeloși procurori, nu s'a făcut nici un lucru grav? Dar' când veți înțelege odată, că e fals a ne trata separat, a crede că ceea-ce nouă ni-se aplică, nu lovește în conaționalii noștri.

După legea care presidă la desbaterea acestui proces, știu că nu pot avea mandatul de a vorbi în numele întregului popor. Vă asigur însă, și viitorul are să dovedească aceasta, că de scrisese pentru care sînt acusat și de cele-ce v'am spus aici, pătrunși sînt toți Românii. Tot atât de adevărat e, că pedeapsa ce 'mi-ați da-o, n'ar contribui la restabilirea unei conviețuiri între popoare, ci ar fi o dovadă mai mult, că *înșiși procuratura și curțile cu jurați aproabă ziarele și pe scriitorii care proclamă lupta de rasă.*

Dar', va zice domnul procuror: la ce atunci procurorii, la ce temnițele de stat, dacă vom lăsa în pace pe ziaristii naționalităților? Întrebarea aceasta îmi aduce aminte de discuția ce s'a urmat în secolul trecut, când pentru întâia-dată s'a ventilat ștergerea sclavagiului, interzicerea comerțului rușinos cu oameni (negri africani). Cel mai mare argument ce s'a adus pentru menținerea ticăloșiei vechi, a fost că: *altmintrelea se scumpește zăharul.*

Nu crede domnul procuror, că ar fi să urmeze același principiu, dacă numai de dragul proceselor, a petrecerii așa zicînd, ce li-se face ziaristilor doritori de nouăți, pe noi ne trimite într'una la temniță? Pentru-că alt motiv ce l-ar îndemna? Nicăiri, nici un Român n'a luat nici parul, nici foc n'a dat, nici a spart vre-o casă ungurescă, vre-o residență episcopescă, cu atât mai puțin au dat năvală asupra vre-unei biserici ungurești!

Că fierb, că-s nemulțumii? Nu e pentru-că noi 'i-am irita, ci în scrisese noastre se oglindește o stare reală a vieții lor.

Înlăturați greutatețile, care le face traiul amar, și buna pace este restabilă.

Cu temnițele puneți numai ulei peste foc, măriți încă prăpastia, pe care pretindeți că vreți să o astupați.

Atâta 'mi-am ținut de datorie să aduc nu întru a mea apărare, ci pentru a Vă dovedi, că articolul este o simplă înșirare de fapte.

Admit, că amintirea acestor fapte, poate să supere guvernul. Nu pot însă recunoaște a fi săvârșit o crimă, arătând răni, pe care zadarnic ați căuta să le acoperiți cu sentențe grele, dar' ele există pe corpul patriei noastre.

Termin, domnii mei, făcându-vă o declarație:

Socot că nu agitare este ceea-ce noi săvârșim, ci *luptă pentru libertate*.

Ear' a renunța la libertate — zice Rousseau, — este ca-și-când cineva ar renunța a se socoti om, ca-și-când ar abate de drepturile sale naturale și totdeauna ar refuza să-și îndeplinească datorile. Prin nimic nu poate fi recompensat acela, care renunță la toate. O asemenea renunțare este incompatibilă cu firea de om și a-i răpi voinței ori-ce libertate, este să iai faptelor ori-ce valoare morală.

Convinși fiind de moralitatea faptelor noastre, rămânem deci tari în credința, că nu vom slăbi nici de aici încolo pe terenul acestei lupte. Ne întărește credința mare, că *luptăm pentru dreptate, că suntem pe o cale, care poate să fie lungă și grea, dar' totdeauna trebuie să ducă la izbândă!*

*

După dl Russu a mai vorbit dl avocat Dr. St. Pop cerând și d-sa să fie declarați de nevinovați atât dl Russu cât și dl Popa-Necșa.

Răspunde procurorul Lazar combătând pe dl Russu și Dr. St. Pop, și cerând de nou să fie pedepsiți.

În urmă mai vorbește dl avocat Pop, earăși apărându-i pe acușai.

După asta tribunalul se retrage în odaia vecină spre consfătuire și aducerea judecării, și întorcându-se publică sentența în puterea căreia:

Ioan Russu-Șirianul ca autor al articolului imprecinat, e osândit la patru luni închisoare de stat și 100 floreni pedeapsă în bani; Ioan Popa-Necșa ca răspunzător pentru tipografie, e osândit la două luni temniță; ear' foaia însași la 500 fl. pedeapsă în bani.

S'a făcut recurs la Curie contra sentenței.

Procesul pentru Memorand.

Privitor la acest proces-monstru mai aducem la cunoștința cetitorilor noștri, că vrednicul avocat domnul *Iuliu Coroianu* din Cluj, membru în comitetul partidului național, a înaintat tribunalului din Cluj o cerere însemnată, și anume, pe temeiul paragrafului 29 al orînduiei ministeriale din 14 Maiu 1871, precum și în înțelesul paragrafului 30 al aceleiași ordinațiuni, dînsul, ca acusat, cere ca tribunalul pe ziua de 23 Ianuarie n. 1894, când se va pertracta procesul Memorandului, să citeze *drept specialiști* (oameni cu pricepere la fel) în această piră politică, pe următorii bărbați ai națiunii maghiare:

Exceleța Sa *Coloman Tisza*, fostul întâi-ministru al Ungariei;

Exceleța Sa *Desideriu Szilágyi*, ministru de justiție (dreptate) al Ungariei în zilele noastre;

Ilustritatea Sa contele *Albert Apponyi*, căpetenia partidului «național» unguresc de azi;

Ilustritatea Sa baron *Samuel Fozsika*, secretar de stat în ministerul de interne;

Ilustritatea Sa *Max Falk*, deputat dietal în Budapesta;

Baronul *Ervin Rosner*, fișpan al comitatului Hont;

și părerea acestor bărbați cere să se asculte când cu pertractarea, că adecă află-se în Memorand ceva vrednic de osândit și primejdios pentru țeară, precum zice dl procuror-piritor.

Mai departe cere, ca pe aceeași zi să fie citați la pertractare *ca martori* și toți trimișii poporului român, vre-o 200, care au luat parte, ca deputați, la conferența națională din 20 și 21 Ianuarie 1892 în Sibiiu, când s'a hotărît tipărirea și răspândirea Memorandului.

Foile ungurești zic că se așteaptă cu mult neastimpăr hotărîrea tribunalului din Cluj pe această cerere.

Ear' dacă ea incuviința-se-va, apoi într'adevăr are să fie acea pertractare, o pertractare ca și care nu s'a mai văzut nici-când, dar' nici nu se va mai vedea în curînd.

*

Tot privitor la acest proces, aducem la cunoștința cetitorilor noștri, că improcesuatul comitet a înaintat la Curia regească o apelație contra hotărîrii tribunalului din Cluj, care vrea să-l judece, zicîndu-se în apelație că acest tribunal nu e chemat el a judeca în acest mare proces.

*

Ear' foile ungurești mai vestesc, că după-cât au putut ele afla, căpeteniile Românilor ar fi lucrând din răspuțeri ca pertractarea să fie cât numai se poate de interesantă. Și ci-că ar fi hotărîți ca în decursul pertractării să desvoalte în toată întinderea ei *ceștiunea română*. Spre scopul acesta se vor înfățișa la proces atâția apărători câți acușai sînt, și între apărători vor figura și mai mulți advocați aleși *Slovaci și Sërbi*.

Despre proces să crede, tot după foile ungurești, că va dura o săptămână întreagă, și că vorbitorii vor fi toți foarte cumpeniți la vorbe.

Vor veni să fie de față bărbați din străinătate îndepărtată, ca redactorul foii mari «*L'Independance Belge*» din *Belgia*; apoi domnul *Roberto Fava*, redactorul foii «*Corespondence Internaționale*» ce ese la *Roma, în Italia*.

Vor mai veni mulți trimiși ai foilor din România și din Ungaria.

Apărătorii vor avé înainte de pertractare o adunare de înțelegere, că despre ce să vorbească fiecare.

Vorbă scurtă: procesul va fi foarte însemnat și interesant fără păreche.

Câteva amănunte

dela

pertractarea opririi foilor noastre.

Pe ziua de 4/16 Decemvrie se fixase, în cea mai mare taină, pertractarea procesului pornit contra dlui Brote de procuratura din Cluj, sub cuvînt că:

a) nu s'a înștiințat ca scoțetor și proprietar a ziarelor «*Tribuna*» și «*Foaia Poporului*»;

b) că nu a tipărit numele seu pe fiecare număr de foaie precum ar fi prescris; și

c) că n'a făcut arătare, că și-a strămutat locuința.

Întemeiați pe acestea, procuratura voia cu ori-ce preț să stingă vieța foilor dlui Brote. Dar' aceasta nu se putea fără o pertractare judecătorească, și fiindcă dl Brote lipsia din țeară, judecătoria a numit în pripă pe dl avocat din Sibiiu *Alexandru Szántó*, singurul avocat ungur aci, ca curator-apărător al cauzei dlui Brote.

Deja acest pas a fost o volnicie, căci judecătoria era datoare a cita pe dl Brote însuși, și numai dacă d-sa nu s'ar fi înfățișat în ziua pertractării, și nici nu s'ar fi îngrijit însuși ca să fie apărat de oare-care avocat: avea să numească nouă zi de pertractare și pentru aceea putea apoi numi din oficiu apărător.

Judecătoria însă n'a luat această cale dreaptă în socoteală, ci numește ca apărător pe un avocat, despre care nădăjduia mai mult că va apăra pe dl Brote așa cum Ungurii ar dori, și l-a înștiințat despre această însărcinare *numai cu trei zile înainte de pertractarea însași*.

Acum de unde să-și poată avocatul lua știrile de lipsă pentru apărare, dela dl Brote, când în trei zile nu poți trimite și să primești răspuns dela București, unde știau și judecătoria că petrece dl Brote? Dar' chiar aceasta pare că o au dorit și domnia-lor, *ca să nu poată*.

Celoralalți acușai, dlor *Cornel Scurtu*, redactorul răspunzător al «*Tribunei*», și *George Moldovan*, redactorul răspunzător al «*Foii Poporului*» precum și *Ioan Popa Necșa*, răspunzător pentru tipografie, li-s'a înmanuat citațiile la pertractare *numai preseara pertractării* la 3/15 Decemvrie! ear' domnului Brote îi înmanuau citarea *numai în ziua însași a pertractării*.

De ce? De bună-seamă tot ca să nu se poată pregăti cu date și documente pentru apărare!

În 4/16 Decemvrie dimineața erau la judecătoria: din partea procuraturii domnul *Dr. Pozsonyi* trimis de-adreptul din Cluj; dl avocat *Alexandru Szántó*, ca apărătorul dlui Brote, și redactorii numiți, cu tipograful, care avea de apărător pe dl *Albert Arz de Straussenburg*, președintele camerei advocațiale din Sibiiu.

Toți s'au apărat în chip vrednic și au protestat în contra acestei pășiri pripite și rătăcioase a organelor «dreptății» față de cele două foi.

Însuși dl avocat *Alexandru Szántó*, despre care vor fi crezut Ungurii că mai mult îl va apăsa decât apăra pe dl Brote, a pășit foarte aspru contra acestei acuse, și întemeiat pe lege, a cerut *să i-se dea 14 zile timp de pregătire*, căci în cele trei zile n'a putut lua știri despre toată treaba aproape nimic, fiind clientul (apăratul) seu departe, și a declarat, că dacă judecătoria nu-i va împlini rugarea, va fi silit a se retrage dela apărarea unei cauze atât de gingașe! Dar' neînvoindu-se procurorul, judecătoria a hotărît că dl *Szántó* e *silit* să apere pe dl Brote. Dl *Szántó* a fost nevoit a se supune, ca avocat, și a apărat pe dl Brote zicînd cam următoarele: *Intreagă acusa aceasta mie nu mi-se înfățișează altcum, decât ca o șicanare personală nedreaptă!* și este nedreaptă pentru-că vînzătorii Institutului au înștiințat pe dl Brote ca editor-proprietar, și despre asta are cunoștință oficioasă și procuratura supremă, — și e nedreaptă, pentru-că nici pe foile din loc săsești nici pe cele din Pesta numele proprietarului *nu e tipărit!* și e nedreaptă pentru-că dl Brote și-a înștiințat procuraturii plecarea din Sibiiu, și de altmintrelea are răspunzător pentru ediție pe dl Popa-Necșa!

Foarte drept! Dar' că ce răsunset a avut această dreaptă apărare a *chiar unui Ungur*, să știe și se poate ști de acolo, că judecătoria, nevoind să se uite la nimic, a ascultat de porunca adusă de sus prin procuror — și a oprit foile!

Congresul naționalităților.

Astăzi este lucru hotărât, că naționalitățile nemaghiare, care toate demult sufer de la impilatorii maghiari, și demult luptă fiecare singură contra acestor impilatori, au ajuns a fi pătrunse de adevărul vorbei că »unde-i unul nu-i putere, unde-s doi puterea crește»; și și-au întins mâna una alteia, ca cu atât mai cu isbândă să poată duce lupta înainte; ele, naționalitățile nemaghiare, anume: *Românii, Slovaci și Sârbii* din Țeara-Ungurească, au pășit în toată forma prin trimiși frunțași ai lor, la o legătură de a se sprijini unele pe altele în lupta pentru dobândirea egalei îndreptăți în această patrie.

Anume în luna lui Noemvrie frunțașii Românilor, a Slovacilor și a Sârbilor, adunați la un loc au făcut pașii de lipsă pentru alcătuirea unui plan obștesc de luptă, și au hotărât totodată și ținerea unui congres (adunare mare de consfătuire) al naționalităților.

Planul obștesc de luptă (programul politic) ce se va satori de tot în acel congres, va hotărî ca țintă a luptei:

Ținerea la integritatea țărilor de sub Coroana Sfântului Stefan; mergerea mână în mână în toate pasurile politice; punerea în aplicare a legii de naționalitate dela 1868 (lege bună pentru noi dar nesocotită și încălcată de Unguri) și lărgirea drepturilor pentru naționalități; a face cu putință legături mai strânse între popoare și Coroană; introducerea votului universal (ca adevăți cetățenii, fără deosebire de avere, dela o anumită vîrstă să aibă drept de vot la alegeri); schimbarea împărțirii de acum a cercurilor de alegere; luparea pentru dobândirea unei legi mai liberale de intruniri și însoțiri; în sfîrșit neparticiparea la alegerile de deputați, cîtă vreme vor dăinui încă stările nedrepte de astăzi! — Toate acestea pe căi legale!

Adunarea, congresul, se va ține la începutul anului viitor.

Foarte îmbucurător!

Voci de presă

despre

oprirea ziarelor noastre.

Când s'a lățit vestea că „*Tribuna*” și „*Foia Poporului*” au fost oprite deodată și pe neașteptate, toate ziarele ce ne sosiau se mirau de acest pas dușmănesc al procuraturii din Cluj, și nu puteau înțelege de ce s'a întemplat.

Înseși foile ungurești dădeau curs mirării lor și „*Budapesti Hirlap*” spre pildă, spunea că nu știe pe ce lege se se fi întemeiat procurorul când a făcut acest pas. Nu, pentru că ei acolo în Pesta au o lege de presă mult mai liberală ca cea dela noi. A lor mână e mult mai slobodă ca a noastră cea pusă sub paza unei legi deosebite rămase din vremuri vechi și de răsămînt.

„*Gazeta Transilvaniei*” din Brașov, a scris, auzind de oprirea ziarelor noastre, un cald articol de fond, plin de năcaz și de durere, în care între altele zice:

»Cetind raportul despre decursul pertractării dela judecătoria de cerc din Sibiu în contra »*Tribunei*» și »*Foii Poporului*» am trebuit să exclamăm fără voce: eată-ne earăși reîntorși în timpurile lui Bach și Seldniczky, când presa era dată pe mâna polițailor și a gendarmilor împărătești!»

Spunînd apoi cum apărătorul domnului Brote și al foilor, a cerut timp de 14 zile pentru a pune în rînd afacerea cu foile, și nu i-sa dat, zice:

»Această procedere intolerantă și dușmănoasă a judecătoriei ungurești, întunecă chiar și isprăvile »*Bezirkierilor*» de odinioară a lui Bach. Este curată volnicie absolutismul unguresc

agresiv, care lovind în față în modul cel mai crud principiul libertății presei ce există pentru foile maghiare din această țeară, ne face să simțim cu atât mai amar starea excepțională în care ne aflăm azi noi Românii din Ardeal».

»În contra acestei isbucniri a spiritului despotic, de care se conduc azi cei dela putere față de noi Românii, în contra acestei lovituri — trebuie să ne ridicăm cu toată tăria glasul nostru de protestare!»

»Această împedecare (a foilor) este nu numai o pierdere pentru numitele foi, dar și o pierdere pentru cauza noastră publică națională, căreia a-i servi erau chemate mai mult ca ori-și-cînd în momentele critice ce le străbatem»...

Toate foile ce ne sosiau din România și din străinătate aduceau rapoarte despre această oprire și cu cuvinte aspre dar drepte, osândiau dușmănosul pas al procurorului, făcut de bună-seamă la porunca guvernului, contra noastră.

„*Ecoul Moldovei*” din Iași scria:

»Infamia (ticăloșia) ungurească a atins culmea. Pentru-ca să înădușe glasul Românilor din Transilvania nu s'a dat înderăt de a alerga la expedientul (mijlocul) cel mai trist, mai nedemn și mai nerușinat: la suprimarea celor două organe de publicitate, »*Tribuna*» și »*Foia Poporului*», care susțineau lupta în numele partidului național de acolo, împotriva apăsării prin care țin coboritorii lui Árpád să se illustreze, când este vorba de neamul românesc, și drepturile ce le are în țeara lui. Și această hotărîre extremă, această măsură mișească este luată și de frică ca nu cumva discursul domnului Dim. A. Sturza, pronunțat la Senat în cestiunea Transilvaniei, să străbată prin ajutorul acestor ziare în masa poporului. Fiindu-le însă rușine ca să arete adevăratele motive (pricini) ce-i îndemnară la o așa procedare, au zis că numitele ziare nu au proprietar arătat în capul lor, și că cel-ce se dă de proprietar, nu locuște în Sibiu! Afară de aceasta, imediat a doua zi după publicarea hotărîrii date pentru suprimarea »*Tribunei*» și a »*Foii Poporului*» membrii comitetului partidului național român, domiciliați în Sibiu, au și primit citațiuni ca să se prezente înaintea Curții cu jurați din Cluj, în ziua de 23 Ianuarie st. n. 1894, ca acușați în cestiunea Memorandului.

»După cît se vede soartea fraților nostri de peste munți se îngreuie din ce în ce... Desperarea în care se găsesc și groaza de a nu se vedea cu totul înădușiți sub călcăiul dușmanului, se poate să-i împingă la o hotărîre extremă și a cărei răspundere cu drept cuvînt o vor avea asupritorii lor...»

„*Amorul*” din Galați scria:

»*Barbariile ungurești cresc!* Am anunțat deja cetitorilor nostri, că guvernul unguresc a oprit aparatia „*Tribunei*”, cel mai valoros organ de publicitate de peste Carpați și a ziarului „*Foia Poporului*”.

Frica, ca discursul dlui Dim. Sturdza, rostit în senatul român, să nu fie popularizat între Români prin numitele organe, a umplut de groază pe Unguri și i-a împins la asemenea măsuri demne (vrednice) de urmașii ordelor lui Arpad....

Dar sîntem siguri, că stindardul ridicat de valoroșii martiri de peste Carpați nu va fi murdărit; căci astăzi nu numai întreaga suflare românească s'a deșteptat, dar Europa își are ochii ațintiți asupra noastră, care numărăm 10

milioane și ocupăm o pozițiune atât de importantă în concertul statelor culte. Europa însăși va interveni la timp, până atunci rămâne să intervenim noi:

Trebuie să știe Europa, că Românii din regat nu vor pute privi indiferenți (nepăsători) schingiuirea și stîrpirea fraților lor de sânge de peste munți și în cas de nevoie se vor alia cu ori-cine pentru a-și scăpa existența!

Tot asemenea alte foi, ale căror voci, din lipsa de spațiu nu le mai putem reproduce.

Studentii bucureșteni

au trimis senatului și camerei (dietai) române o adresă de mulțumire și felicitare pentru bărbăția cu care au apărat cauza noastră a celor asupriți, și le exprimă adîncă lor mulțumită și recunoștință pentru acea discuție asupra cauzei noastre.

Ear' prin ziare au publicat următoarele:

»Studentii universitari români indignați în fața nouelor persecuții săvîrșite contra consăngenilor nostri de sub coroana Sftului Stefan, prin suprimarea (oprirea) arbitrară (volnică) de către guvernul unguresc a ziarelor române „*Tribuna*” și „*Foia Poporului*” din Sibiu, — protestează cu energie contra acelu nou atac la libertatea presei, și atrag atenția celor în drept asupra periculelor ce vor urma din această oarbă înăbușire a glasului celor asupriți!»

Învitare de abonament

la

„FOAIA POPORULUI”.

Domnii abonenți sînt rugați a lua la cunoștință, că de aci încolo foaia noastră va apărea ear' regulat și se va trimite regulat. —

Cu **1 Ianuarie st. v. 1894** se deschide nou abonament la „*FOAIA POPORULUI*”, rămânînd tot pe lîngă prețul de până aci, anume:

Pe un an întreg . . . 2 fl.

Pe jumătate de an . . . 1 fl.

Pe timp mai scurt abonamente nu se primesc.

Domnii abonenți noi, sînt rugați a scrie cît se poate de **corect și cetet** numele domniei-lor, locuința și posta ultimă; — ear' cei vechi sînt rugați a lipi pe dosul cuponului (locului lăsat pentru scris) a mandatului postal, fășia cu adresa sub care au primit până acum foaia.

Ear' pentru-că, nu din vina noastră, am fost împedecați a trimite doi numeri din foaia noastră, pe cel de față îl scoatem îndoit de mare.

Toate abonamentele se se trimită la adresa

Administrația „*Institutului Tipografic*”

în Sibiu

strada Măcelarilor 21.

